

Rapport 2007:71

Arkeologisk förundersökning

Hospitalsstugorna och Hospitalsgränd

RAÄ 14

Söderköpings stad och kommun

Östergötlands län

Christer Carlsson och Marie Ohlsén

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M

A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Hospitalsstugorna och Hospitalsgränd

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Tidigare arkeologiska undersökningar	4
Syfte och frågeställningar	6
Metod och dokumentation	6
Resultat och tolkning	6
Referenser	8
Tekniska uppgifter	9
Bilaga 1. Fyndlista	10
Bilaga 2. Anläggningslista	11
Bilaga 3. Plan- och profilritningar	12

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

Östergötlands länsmuseum utförde en arkeologisk förundersökning den 17 och 18 maj 2001 inom ovan rubricerat område. Förundersökningen utfördes i samband med schaktningar inför nedläggning av vatten- och avloppsledningar.

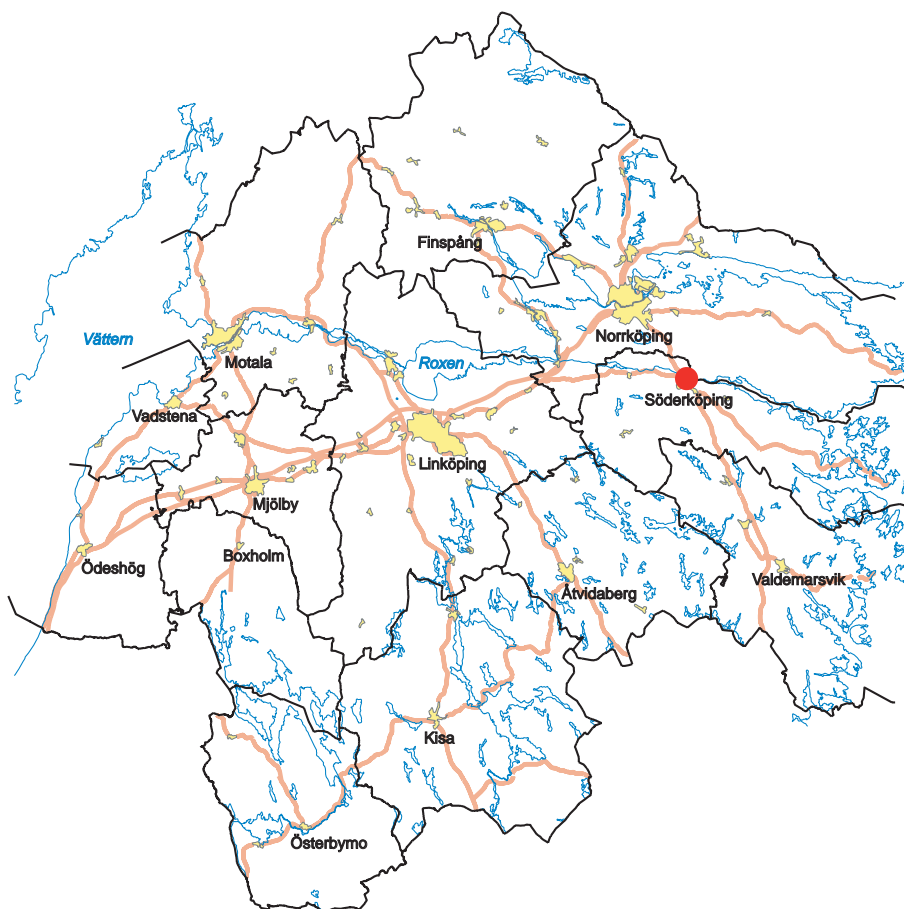
I den sydöstra delen framkom två, i det närmaste parallella, murar. De låg på ett djup av ca 0,4 m under markytan. Murarna var uppbyggda av natursten och på murarna fanns lager med kalkbruk med inslag av tegel. Ledningarna lades ovanpå murarna och för att erhålla ett acceptabelt ledningsdjup höjdes den nuvarande marknivån med hjälp av grus i denna del av exploateringsområdet. Murarnas datering och funktion är oklar.

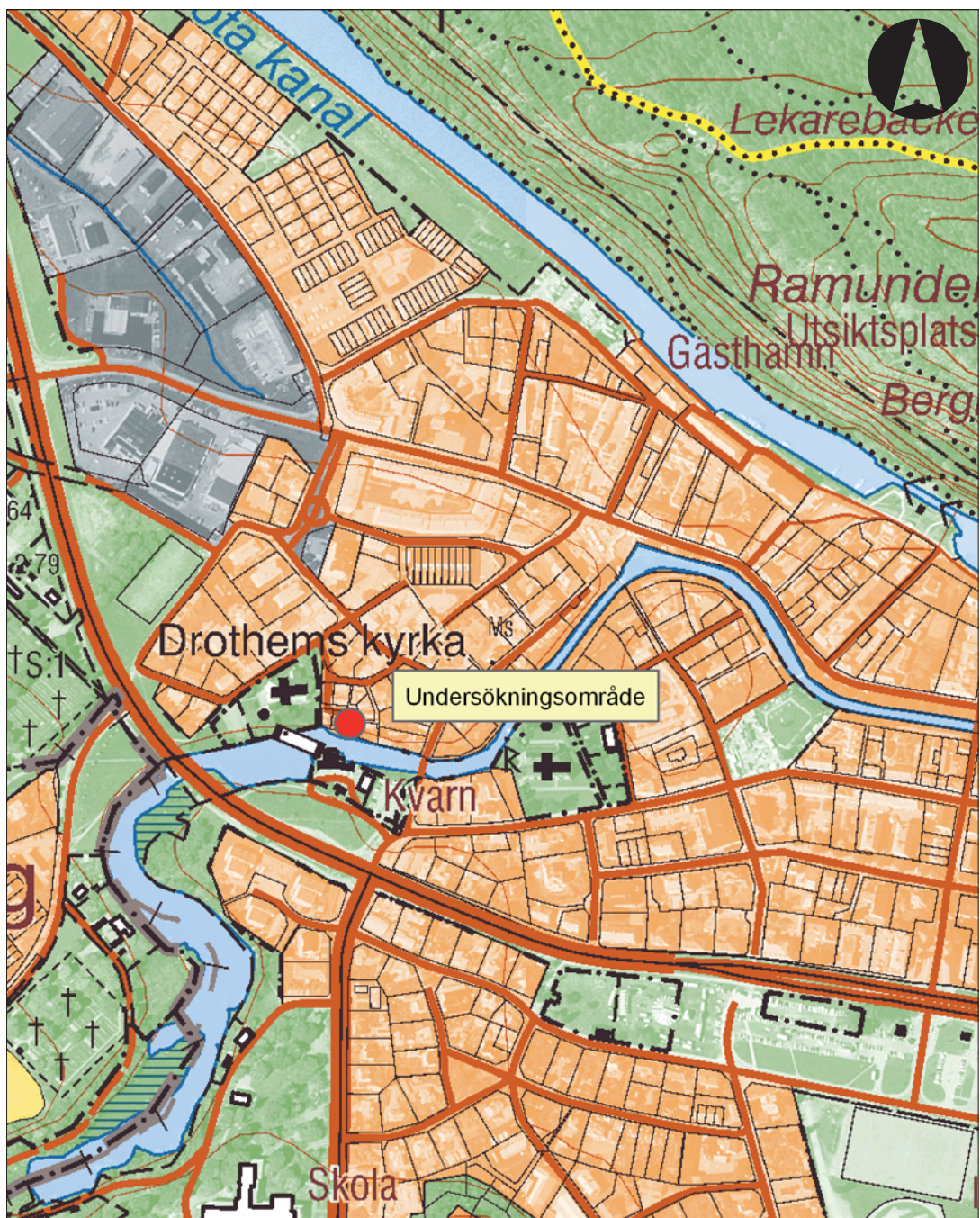
Utmed sträckan påträffades två intakta gravar. De låg mellan 0,5 och 0,6 m under mark. Båda skelettgravarna fick vara kvar och ledningarna placerades ovanpå. Ingen närmare undersökning av skeletten utfördes. I övrigt framkom ett stort antal sedan tidigare omrörda skelettdelar från människa.

I den västra delen av schaktet framkom en anläggning bestående av större stenar omgärdade av småsten och grus. Dess funktion och datering är oklar men den kan ha ingått i någon av konstruktionerna på klosterkyrkans sydvägg. I övrigt framkom en del tegel- och kalkbruksbitar, kistspik, yngre rödgoods och fajans.

Marie Ohlsén
avdelningschef

Christer Carlsson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat.
Skala 1:10 000.

Inledning

Östergötlands länsmuseum utförde 17-18 maj 2001 en arkeologisk förundersökning i samband med schaktningar inför nedläggning av vatten- och avloppsledningar inom kvarteret Hospitalsstugorna och i Hospitalsgränd. Förundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen i Östergötlands län.

Uppdragsgivare var Söderköpings kommun vilka även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för förundersökningen samt rapportarbetet är undertecknade.

Områdesbeskrivning

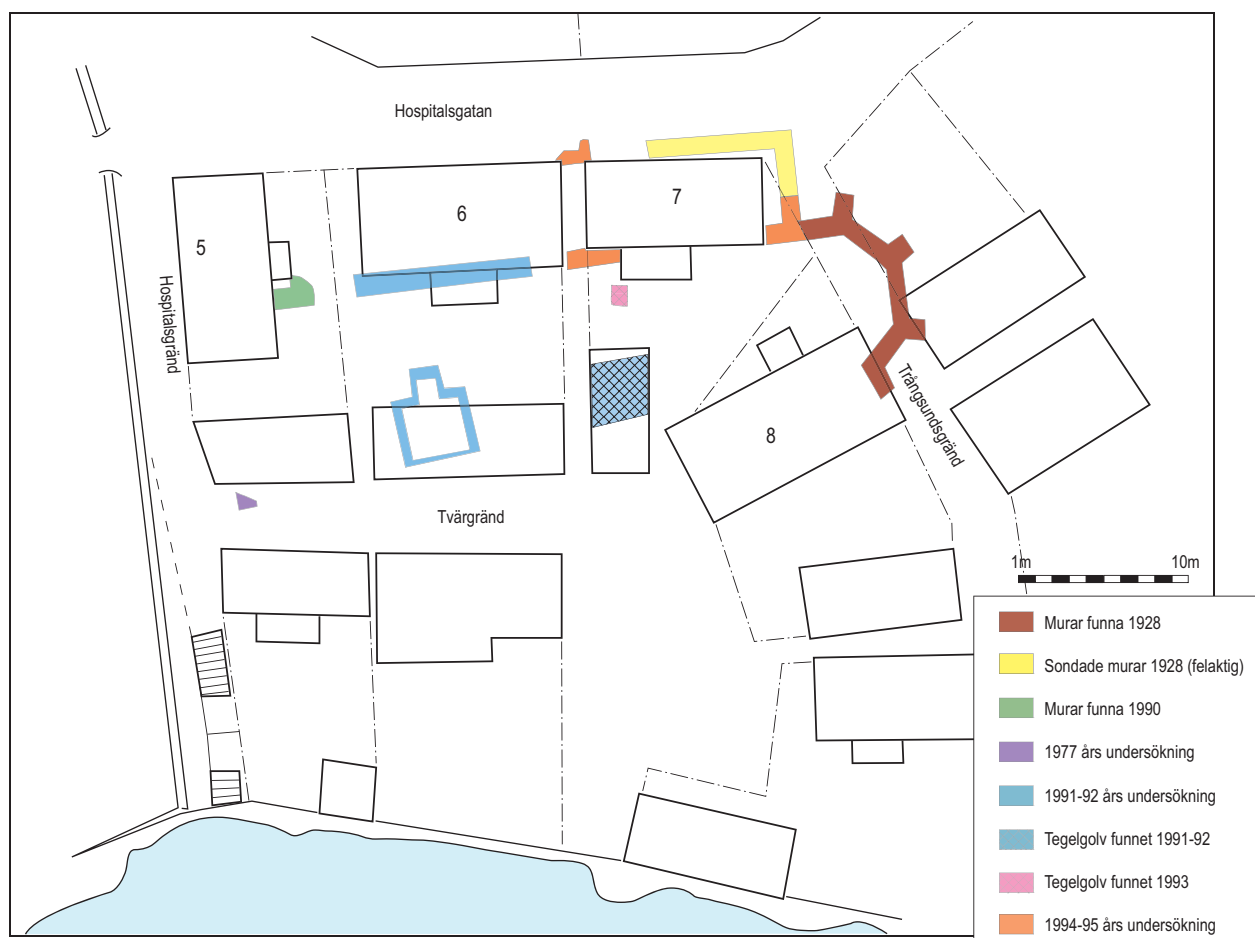
Kvarteret Hospitalsstugorna är beläget omedelbart öster om Drothems kyrka och norr om Storån. Den arkeologiska förundersökningen utfördes i klosterområdets södra och västra del.

Ett franciskanerkloster anlades 1235 mellan stadsbebyggelsen och Drothems kyrka. Klosterkyrkan, kyrkogården och rester efter övriga byggnader har vid flera tillfällen påträffats inom kv Hospitalsstugorna och i de omgivande gatorna. Själva klosterkyrkan var placerad direkt öster om Drothems kyrka i kv Hospitalsstugorna 5, 6, 7 och 8. Koret låg i den nuvarande

Trångsundsgränd och sträckte sig in i kv Klostret. Efter reformationen slogs det närbelägna helgeandshuset och hospitalet ihop. Inrättningen skulle, efter Gustav Vasas direktiv, ha anlagts på klosterområdet, men så blev inte fallet utan hospitalet fortsatte sin verksamhet i det gamla helgeandshuset. Hospitalet nyttjade dock området och på det f d klosterområdet växte en mängd småhus upp, de s.k. Hospitalsstugorna. I det sydvästra hörnet av området anlades en kyrkogård. Den nuvarande husbebyggelsen vilar på de äldre klosterbyggnadernas murar (Tesch 1977, Hörfors 1992).

Tidigare arkeologiska undersökningar

Området i och kring Hospitalsstugorna har vid flera tillfällen varit föremål för arkeologiska undersökningar och observationer. 1925-26 grävdes vatten- och avloppsschakt i Trångsundsgränd och Hospitalsgatan varvid murrester påträffades. Murresterna visade sig utgöra ett kor med strävpelare i hörnen. I koret återfanns även grunden till ett altare. I samband med undersökningen framkom gravar i Hospitalsgatan. 1928 utfördes kompletterande undersökningar av bland annat koret och i de intilliggande gatorna.

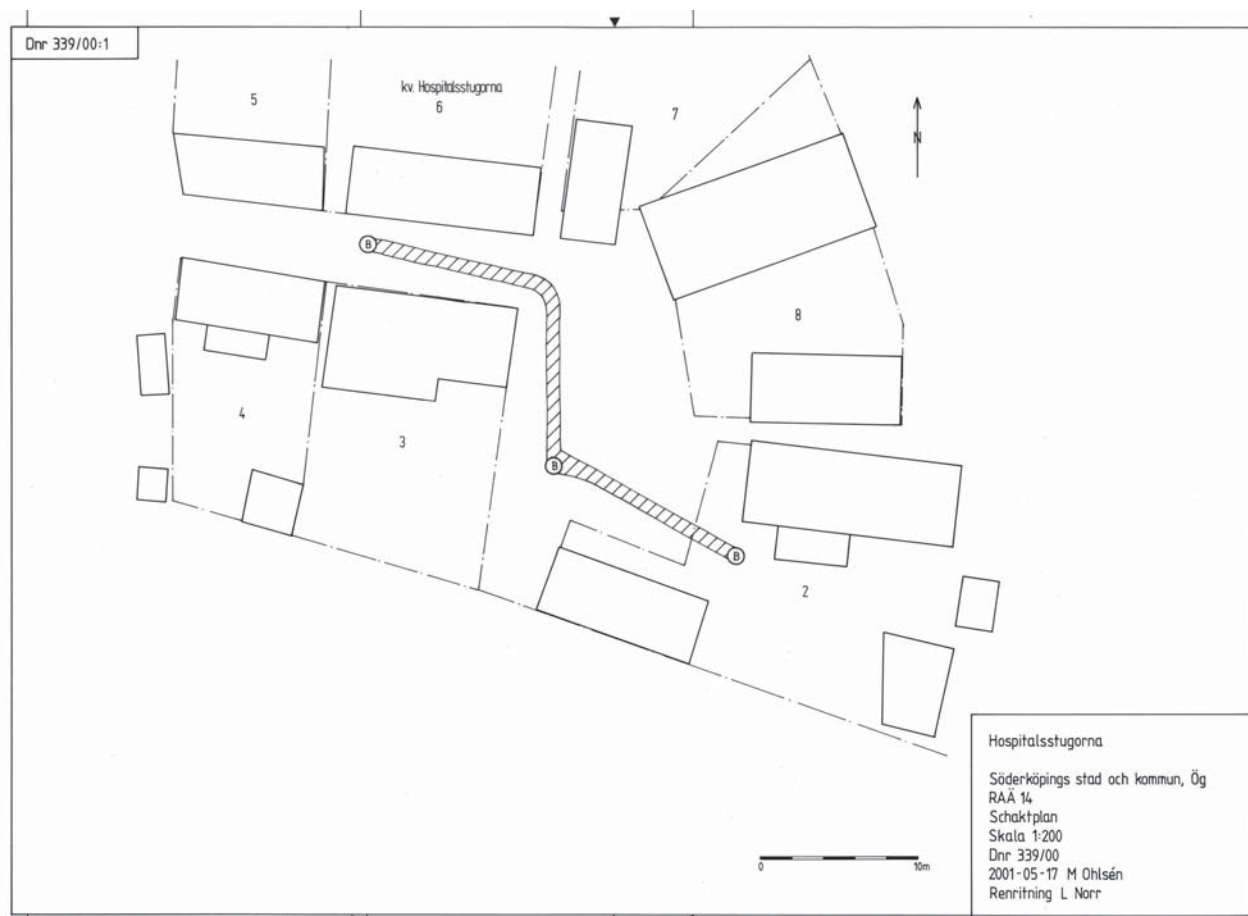
1954 utfördes en schaktkontroll på ovan nämnda plats varvid skelett och ett runstensfragment framkom. 1968 undersöktes murrester efter franciskanerklostret och ett golv av tegel. 1977 genomfördes en arkeologisk undersökning i samband med nedläggning av vatten- och avloppsledningar. Då hittades det sydvästra hörnet av klosterkyrkan samt ett stort antal gravar (Broberg & Hasselmo 1978).

Sedan 1977 har ytterligare arkeologiska undersökningar utförts inom området och i dess närhet. 1990 genomfördes en arkeologisk förundersökning i kv Hospitalsstugorna 6 inför husbyggnation. Förundersökningens syfte var att klargöra på vilket djup kulturlagren låg. Vid denna konstaterades att de började på ett djup mellan 0,40 och 0,7 m beroende på fyllnadsmassorna och matjordens tjocklek (Feldt 1990). Under år 1990 utfördes även en antikvarisk kontroll av schaktningar i kv Hospitalsstugorna 5. Anledningen var nedläggning av vatten- och avloppsledningar och elledningar. Vid denna berördes raseringsmassor från klosterkyrkan och en golvnivå bestående av kalkstenshällar samt en större gravhäll dokumenterades (Lindgren-Hetz 1990).

1991 drogs vatten- och avlopp samt el- och teleledningar i kv Hospitalsstugorna 1. I samband med detta

utfördes en arkeologisk förundersökning, men inga medeltida kulturlager kom att beröras av arbetsföretaget (Lindgren-Hertz 1991). Under 1991 genomfördes ytterligare en arkeologisk förundersökning inför uppförandet av två hus i kv Hospitalsstugorna 6. Vid den ena av husplatserna påträffades en ca 1,6 m bred grundmur. Norr om muren fanns några golvhällar. Dessutom framkom ett mynt och en brakteat. Vid den andra byggnationsplatsen påträffades ett golv daterat till 1700-tal och framåt. Under golvet fanns en tunnvalvd källare uppförd av sten och tegel av medeltida typ (Hörfors 1991).

1992 utfördes en antikvarisk kontroll i samband med schaktningar för nedläggning av en elkabel intill Hospitalsstugorna 8. Vid denna konstaterades lämningar efter tegelmurar, men de fick ligga orörda då kabeln kunde läggas ovanpå anläggningarna. Dessutom framkom en trappkonstruktion och en stenläggning. Båda dessa sistnämnda anläggningar daterades till mellan, 1500- och 1800-tal (Hörfors 1992). I samband med en restaurering av ett äldre reveterat korsvirkeshus i kv Hospitalsstugorna 8 utfördes en arkeologisk förundersökning och en byggnadsdokumentation. Källaren bestod av två lika stora rum med en källarhals mellan rummen. Vid undersökningen

Figur 4. Schaktplan

påträffades ett kullerstensgolvet daterat till 1800-tal och kalkstenmurar vilka kunde härledas till klosteranläggningen (Hörfors 1992).

Under 1993 genomfördes en arkeologisk förundersökning i kv Hospitalsstugorna 7. Den föranleddes av nedläggning av vatten- och avloppsledningar samt en restaurering av byggnaderna. Vid denna framkom tjocka kulturlager, en grundmur och en brakteat, vilken kunde dateras till 1380-90-tal. Under uthuset hittades ett tegelgolv samt en gång lagd i fiskbensmönster med hjälp av tegel (Hörfors 1993). 1994 och 1995 utfördes även arkeologiska undersökningar inom ramen för ett forskningsprojekt. Syftet var att öppna kompletteringschakt utifrån tidigare resultat inom kv Hospitalsstugorna. Ett schakt öppnades i Smala Gränd varvid murrester och en grav framkom (Hörfors 2007).

Syfte och frågeställningar

Huvudsyftet med den arkeologiska förundersökningen var i första hand att undvika att fast fornlämning berördes av arbetsföretaget. Där det inte gick att undvika undersöktes och dokumenterades kulturlager och anläggningar i syfte att fastställa deras karaktär, omfattning och datering. Eftersom schaktningarna genomfördes inom ett klosterområde som senare nyttjades av hospitalet skulle lämningar och kulturlager försöka kopplas till någon av dessa verksamheter.

Metod och dokumentation

Schaktningen genomfördes med grävmaskin men anläggningar och delar av kyrkojorden och kulturlagren handgrävdes med skärlev. Schaktbredden var 0,80 m, djupet var ca 0,6- 0,7 m och som mest 1 m. Den totala schaktlängden uppgick till ca 35 m. Ledningarna isolerades för att kunna läggas så grunt som möjligt i syfte att undvika att fast fornlämning berördes av markingreppet.

I de fall där mindre ingrepp skedde undersöktes och dokumenterades lämningarna i syfte att utröna deras karaktär, omfattning och datering. I ett fall styrdes arbetet om eftersom två parallella murar påträffats i samband med schaktningarna. Ledningarna lades ovanpå murarna och endast några enstaka centimeter av murarna skadades vid markarbetet. För att erhålla erforderligt djup för ledningarna påfördes grus över den nuvarande marknivån och därmed höjdes denna del av området. En sträcka om ca 35 m med fyllnadslager, kyrkojord och intakta kulturlager undersöktes och dokumenterades.

En översiktplan och en profilritning över det 35 m långa schaktet upprättades. I avvaktan på slutgiltig fyndfördelning förvaras föremålen på Östergötlands länsmuseum under accessionsnummer ÖLM C4361.

Resultat och tolkning

Förundersökningen utfördes i samband med schaktningarna. Den startade vid Hospitalsstugorna 2 och fortsatte över den grusade öppna platsen och förbi nummer 3 för att sedan avslutas i Hospitalsgränd. Schaktet och vatten- och avloppsledningarna anslöts till det schakt som öppnades 1977. För den arkeologiska undersökningen som då utfördes ansvarade Sten Tesch.

Vid den aktuella förundersökningen berördes till stora delar sentida fyllnadsmassor (L2) och äldre kyrkojord (L9). I kyrkojorden fanns sedan tidigare omrörda ben från människa. På många av skelettdelarna fanns äldre brottytor. I den sydöstra delen av schaktet framkom två i det närmaste parallella murar (A3 och A4). De låg på ett djup mellan 0,3 och 0,4 m under mark. Avståndet mellan dem uppgick till ca 4,4 m. Den mur som fanns längst i öster hade en bredd på ca 1,5 m medan den i väster var 0,75 m bred.

Murarna var uppbyggda av natursten av olika storlek (0,2- 0,4 m). Intill och på murarna fanns lager av kalkbruk med inslag av tegel vilket bör betyda att grunderna eller ovanliggande konstruktioner murats med bruk. Den östra muren (A4) utgör sannolikt en del av den västra muren i den ca 13 x 9 m stora medeltida byggnad som påträffades sommaren 2007 (Carlsson 2007). Denna byggnad fortsätter in under det befintliga bostadshuset på Hospitalsstugorna 2. Den västra muren (A3), vilken var något smalare, kan eventuellt ha utgjorts av en begränsningsmur i anslutning till den medeltida byggnaden.

Intill den östra muren (A4) fanns även en kraftigt bränd plank/stock (L14) på ett djup av 0,47 m under marknivå. Detta brandlager stämmer bra överens med ett liknande lager som påträffades invid muren sommaren 2007 (Carlsson 2007). Området mellan murarna bestod av kyrkojord/omrörda lager (L9 och L13) innehållande skelettdelar och mindre bitar tegel. Inga ben kunde härledas till orörda gravar. Vid förundersökningen beslutades att ledningsdragningen endast fick ske ovanpå murarna utan att göra några ingrepp i dem.

För att erhålla ett acceptabelt ledningsdjup höjdes den nuvarande marknivån i denna del av exploateringsområdet med hjälp av grus. Eftersom murarnas konstruktion, djup och funktion inte undersöktes närmare är det svårt att avgöra om de ingått i klosteran-

läggningen eller tillhört ett senare skede, då marken nyttjades av hospitalet.

Utmed ledningssträckan påträffades de två intakta gravarna A5 och A6. De låg mellan 0,5 och 0,6 m under mark. Skeletten var orienterade i öst-västlig riktning. A5 påträffades liggandes tvärs över schaktet medan A6 fanns i den norra profilen. A5 bestod av underbenen till en vuxen människa och A6 utgjordes av ett kranium och den högra överarmen från en vuxen människa. Skeletten låg utan kista eller annan konstruktion. Ingen närmare bestämning av skeletten utfördes. Båda skelettgravarna fick vara kvar och ledningarna placerades ovanpå dem. De framkomna gravarna kan jämföras med de resultat som nåddes i samband med undersökningarna 1977. Dåvarande schaktdjup var mer än 2 m och vid undersökningen framkom över 75 gravar, orienterade i väst-östlig riktning. De fanns på ett djup mellan 0,4 och 1,6 m under markytan. De gravar som fanns inom samma område som rubricerad förundersökning låg inom området för hospitalskyrkgården (Tesch 1977).

Troligen hör de två gravarna, A5 och A6, till den eftermedeltida fasen d v s tiden då hospitalet nyttjade marken. Förklaringen till denna tolkning är att skeletten inte låg i några plankkistor, vilket var vanligt under tidig- och högmedeltid, och att de låg inom det område som använts som begravningsplats under hospitalstiden.

I den västra delen av ledningsschaktet framkom i den norra profilen en anläggning bestående av större stenar i en rad omgärdade av småsten och grus (A2). Den största stenen hade ett längdmått på ca 0,6 m medan de mindre var ca 0,3-0,4 m stora. Ovanpå stenkonstruktionen har ett lager med kalkbruk (L4) förts på och ovan detta har en stenläggning lagts ut. Vilken funktion stenarna har haft är oklart. Om de ingått i delar av den närliggande klosterkyrkans sydvägg eller i en samtida konstruktion gick inte att fastställa. Under stenarna fanns ett mörkt kolblandat kulturlager som skiljde sig markant från den omrörda kyrkojorden. Detta kan tyda på att anläggningen är av äldre datum och begravingarna utförts

omkring stenarna. Då undersökningen ägde rum inom området för det tidigare franciskanerklostret i Söderköping har den bidragit till en ökad förståelse av den bebyggelsemässiga utvecklingen på platsen. Ytterligare undersökningar inom området behöver dock göras för att man på allvar skall förstå klostret och de senare Hospitalsstugornas historia.

Fyndmaterialet från förundersökningen är ringa då merparten bestod av omrörda skadade skelettdelar, vilka återbegravdes i anslutning till det område som berördes av förundersökningen. I kyrkojorden fanns även enstaka tegel- och kalkbruksbitar. I övrigt framkom en kistspik, yngre rödgods och fajans. Keramikens togs tillvara och i avvaktan på slutgiltig fyndfördelning förvaras föremålen på Östergötlands länsmuseum under accessionsnummer ÖLM C4361.

Figur 5. Schaktet från sydöst. Foto Marie Ohlsén, ÖLM.

Referenser

- Arkivmaterial rörande kvarteret Hospitalsstugorna, Söderköpings stad och kommun. Östergötlands länsmuseum. Linköping.
- Broberg B & Hasselmo M. 1978. Rapport. *Medeltidsstaden nr 5*. Söderköping. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Stockholm.
- Carlsson C. 2007. *Ett hus från franciskanerklostret i Söderköping*. Rapport ÖLM 2007:65 Linköping.
- Feldt A-C. 1990 Rapport. Arkeologisk förundersökning. *Kvarteret Hospitalsstugorna 6*. Söderköpings stad och kommun. Östergötlands länsmuseum Linköping.
- Hörfors O. 1992 Rapport. Antikvarisk kontroll. *Kvarteret Hospitalsstugorna 8 och Trångsundsgränd samt Hospitalsgatan*. Söderköpings stad och kommun. Östergötlands länsmuseum. Linköping.
- Hörfors O. 1992 Rapport. Arkeologisk förundersökning. *Kvarteret Hospitalsstugorna 6*. Söderköpings stad och kommun. Östergötlands länsmuseum. Linköping.
- Hörfors O. 1996 Forskningsprojektet Söderköpings äldsta kyrkor. Artikel i *Kyrkoarkeologi i Östergötland 1986 – 1996*. Östergötlands länsmuseum. Linköping.
- Hörfors O. 2007. Arkeologisk forskningsundersökning. *Söderköpings franciskanerkonvent. Namnlösa gränden, kv Hospitalsstugorna 7 och Trångsundsgränd*. RAÄ 14, Söderköpings stad och kommun, Östergötlands län. Rapport ÖLM 2007:22. Linköping.
- Lindgren- Hertz L. 1990 Rapport. Antikvarisk kontroll. *Kvarteret Hospitalsstugorna 5*. Söderköpings stad och kommun. Östergötlands länsmuseum. Linköping.
- Lindgren- Hertz L. 1991 Rapport. Arkeologisk förundersökning. *Kvarteret Hospitalsstugorna 1*. Söderköpings stad och kommun. Riksantikvarieämbetet. Byrån för arkeologiska undersökningar. Linköping.
- Tesch S 1977. Rapport. *Det medeltida klosterområdet inom kvarteret Hospitalsstugorna och Hospitalsgränd*. Söderköpings stad och kommun. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Uppdragsverksamheten 1979:63. Stockholm.

Tekniska uppgifter

Kvarter	Hospitalsstugorna och Hospitalsgränd
Stad	Söderköping
Kommun	Söderköping
Landskap	Östergötland
Län	Östergötland

Fornlämningsnummer 14

Belägenhet 086 65 Söderköping
Koordinater X 6484310, Y 1529850

Länsstyrelsens beslut 2000-10-20
Länsstyrelsens dnr 220-5584-00
Länsmuseets dnr 339/00
Länsmuseets kontonummer 6474

Uppdragsgivare Söderköpings kommun
Kostnadsansvarig Söderköpings kommun

Projektledare Marie Ohlsén

Fältarbetstid 2001-05-17--18
Totalt undersöktes Ca 35 löpmeter

Fynd ÖLM C4361
Foto 2007 S23:1-4
Analyser -

Grafik Johan Levin
Renritning Lasse Norr
Grafisk form Johan Levin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273 Rapport 2007:71 © Östergötlands länsmuseum

Bilaga 1. Fyndlista

Fynd	Föremål	Material	Kontext	Fragment	Glaserad	Typ	Vikt g
1	Murbruksbit	Kalkbruk	A 4	Murbruksprov	Nej		103,2
2	Keramiskskärva	Lera	Omrörda lager	Handtag	Ja	BII:4	20,9
3	Keramiskskärva	Lera	Omrörda lager	Botten	Ja	CII	29,4
4	Keramiskskärva	Lera	Omrörda lager	Botten	Nej	BII:4	8,2
5	Keramiskskärva	Lera	Omrörda lager	Buk	Ja	CII	10,6
6	Keramiskskärva	Lera	Omrörda lager	Buk	Ja	BII:4	43,2
7	Keramiskskärva	Lera	Omrörda lager	Botten	Ja	BII:4	32,1
8	Keramiskskärva	Lera	Omrörda lager	Botten	Ja	BII:4	22,8
9	Keramiskskärva	Lera	Omrörda lager	Buk	Ja	BII:4	3,5

Bilaga 2. Anläggningslista

Anl. Nr.	Anl. Typ	Storlek	Fynd
A1	Stenpackning/gårdsplan?	L 3 m, B ? m, H 0,2 m	Nej
A2	Stenkongregation	L ? m, B 1,2 m, H 0,25 m	Nej
A3	Gråstensmur/fundament	L ? m, B 0,75 m, H ? m	Murbruk
A4	Gråstensmur/fundament	L ? m, B 1,5 m, H m	Murbruk
A5	Grav	L 1 m, B 0,5 m, H ? m	Ben
A6	Grav	L ? m, B 0,5 m, H ? m	Ben
L1	Matjord/grus	L ? m, B ? m, H 0,3 m	Keramik, ben, järnföremål
L2	Recenta fyllnadsmassor	L ? m, B ? m, H 0,2 m	Keramik, ben, järnföremål
L3	Kulturlager/del av L2?	L 3 m, B ? m, H 0,2 m	Keramik, ben, järnföremål
L4	Kalkbrukslager	L ? m, B 2 m, H 0,1 m	Nej
L5	Recent störning/omrörda kulturlager	L ? m, B 0,6 m, H 0,6 m	Nej
L6	Omrört kulturlager runt A2/del av L9?	L ? m, B 0,2 m, H 0,35 m	Nej
L7	Bevarad kulturlagerrest/ del av L8?	L ? m, B 0,8 m, H 0,2 m	Nej
L8	Kulturlager/del av L7?	L ? m, B 2 m, H 0,1 m	Nej
L9	Omrörd kyrkogårdsgjord	L ? m, B ? m, H 0,4 m	Keramik, ben järnföremål
L10	Kulturlager med tegelkross	L ? m, B 0,2 m, H 0,1 m	Keramik, ben järnföremål
L11	Ledningsschakt med tegelstenar över	L ? m, B 0,25 m, H 0,2 m	Nej
L12	Undergrund/orörd lera	L ? m, B ? m, H ? m	Nej
L13	Omrörd kyrkogårdsgjord	L ? m, B ? m, H 0,55 m	Keramik, ben järnföremål
L14	Bränd plank/stock	L 0,9 m, B 0,1 m, H 0,1 m	Kol

Bilaga 3. Plan- och profilritningar

Östergötlands länsmuseum utförde den 17-18 maj 2001 en arkeologisk förundersökning inom kvarteret Hospitalsstugorna och Hospitalsgränd, Söderköpings stad och kommun. Förundersökningen utfördes i samband med schaktningar inför nedläggning av vatten- och avloppsledningar.

I den sydöstra delen framkom två, i det närmaste parallella, murar. De låg på ett djup av ca 0,4 m under markytan. Murarna var uppbyggda av natursten och på murarna fanns lager med kalkbruk med inslag av tegel. Ledningarna lades ovanpå murarna och för att erhålla ett acceptabelt ledningsdjup höjdes den nuvarande marknivån med hjälp av grus i denna del av exploateringsområdet. Murarnas datering och funktion är oklar.

Utmed sträckan påträffades två intakta gravar. De låg mellan 0,5 och 0,6 m under mark. Båda skelettgravarna fick vara kvar och ledningarna placerades ovanpå. Ingen närmare undersökning av skeletten utfördes. I övrigt framkom ett stort antal skelettdelar från människa, hörhörande från sedan tidigare omrörda gravar.

I den västra delen av schaktet framkom en anläggning bestående av större stenar omgärdade av småsten och grus. Dess funktion och datering är oklar men den kan ha ingått i någon av konstruktionerna på klosterkyrkans sydvägg. I övrigt framkom en del tegel- och kalkbruksbitar, kistspik, yngre rödgods och fajans.